

Mergelwinning in Zuid-Limburg

Sinds 1928 vindt in Nederland op grootschalige wijze mergelwinning plaats door de Eerste Nederlandse Cement Industrie (ENCI) in de Sint Pietersberg te Maastricht. Gedurende de gehele winningsperiode, van af het begin tot op heden, is, met name ook van natuurbeschermingszijde, steeds bezwaar gemaakt tegen deze winning, die de afgraving inhoudt van een groot deel van het Nederlandse deel van de Sint Pietersberg.

Aangezien de huidige concessie van de ENCI voor afgraving in de Sint Pietersberg in 1991 afloopt heeft de ENCI een concessie-aanvraag ingediend voor de afgraving van een belangrijk deel van het Plateau van Margraten. Dit om de continuïteit van het bedrijf te waarborgen.

Ter ondersteuning van deze aanvraag werd in opdracht van de ENCI het rapport 'Synthese'¹⁾ vervaardigd. Hierin worden een aantal uitgangspunten en (toenmalige) verwachtingen gepresenteerd die aannemelijk moeten maken dat zonder mergelwinning op het Plateau van Margraten de (werkgelegenheid bij de) ENCI ten dode is opgeschreven.

In reactie op Synthese verschenen onder auspiciën van het Comité Mergelland de rapporten Antithese 1²⁾ en Antithese 2³⁾ waarin de argumenten tegen afgraving van het Plateau van Margraten samengevat worden.

Eveneens in reactie op de plannen om het Plateau van Margraten af te graven ontstond een discussie over de mogelijkheden om op alternatieve wijzen cement te produceren en over de mogelijkheid elders (op een minder schadelijke wijze) mergel te winnen. Dit resulteerde o.m. in een tweetal rapporten, namelijk 'Kalksteenwinning met behulp van baggertechnieken in de directe omgeving van de N.V. ENCI, in vergelijking met afgraving op het Margrater plateau'⁴⁾ van het Adviesbureau voor Milieu onderzoek en het rapport 'Alternatieve Winplaatsen mergel'⁵⁾ van de Commissie Alternatieve Winplaatsen van Mergel in Zuid-Limburg.

Het is o.m. op basis van bovengenoemde rapporten dat het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg in het kort hieronder zijn standpunten ten aanzien van de mergelwinning in Limburg en in het bijzonder ten aanzien van de mogelijke toekomstige winning op het Plateau van Margraten duidelijk wil maken.

Natuurwetenschappelijke en landschappelijke waarden

Ten aanzien van de mergelwinning in de Sint Pietersberg kan opgemerkt worden dat deze plaats vindt in een gebied met een grote natuurwetenschappelijke, landschappelijke en (dit geldt met name ten aanzien van de onderaardse kalksteengroeven) cultuurhistorische waarden. De natuurwetenschappelijke waarden van deze berg zijn zelfs van internationale importantie. Over het belang van de Sint Pietersberg is erg veel geschreven.

Kortheidshalve zij hier verwezen naar de aangevulde herdruk van het standaardwerk 'De Sint Pietersberg'⁶⁾. Vanaf het begin van de grootschalige mergelwinning op de Sint Pietersberg is dan ook van natuurbeschermingszijde bezwaar gemaakt tegen deze ontgravingen.

Met name omdat zij in het rapport 'Alternatieve Winplaatsen Mergel' aan de orde komen wordt hier apart ingegaan op de onderaardse kalksteengroeven: in het bijzonder op het Stelsel Zonneberg en het Noordelijk Gangenstelsel die aangewezen zijn als natuurmonument⁷⁾. Voor het Stelsel Zonneberg staat afgraving niet ter discussie. Voor het Noordelijk Gangenstelsel wordt echter voorzichtig gesuggereerd dat het wellicht voor afgraving in aanmerking zou kunnen komen⁸⁾, omdat het natuurwetenschappelijk minder belangrijk zou zijn dan het Zonnebergstelsel. Inderdaad is

het zo dat er in het Noordelijk Gangenstelsel minder vleermuizen worden aangetroffen dan in het Zonnebergstelsel. Dit zou echter zijn oorzaak kunnen vinden in het feit dat een gedeelte van dit Gangenstelsel ingestort is, waardoor een volledige telling onmogelijk is. Belangrijk is ook dat wanneer het Noordelijk Gangenstelsel zou worden afgegraven de toeristenstroom die zich nu door dit stelsel beweegt zich vermoedelijk zal gaan verplaatsen naar het Zonnebergstelsel. Iets wat ongetwijfeld zeer nadelige effecten zal hebben op de daar aanwezige vleermuispopulaties. Een tweede argument om het Noordelijk Gangenstelsel niet af te graven is gelegen in het grote cultuurhistorisch belang ervan; juist in dit gangenstelsel werden de oudste wandopschriften van de gehele Sint Pietersberg aangetroffen. Het definitieve verlies van dit gebied kan niet opwegen tegen de betrekkelijk geringe hoeveelheid mergel die er gewonnen kan worden.

Tenslotte zou het afgraven van het Noordelijk Gangenstelsel de waarde van een aanwijzing van een gebied als natuurmonument ten zeerste ondergraven. Het is niet denkbeeldig dat er een onaanvaardbare precedentwerking van zou uitgaan.

Het Plateau van Margraten is een onderdeel van het Zuid-Limburgse Heuvelland en heeft als zodanig een grote landschappelijke waarde. Deze waarde wordt alom ingezien. Het plateau maakt dan ook deel uit van het (toekomstig) Nationaal Landschap Mergelland. Afgraving van het Plateau zal onherstelbare schade aan het gebied toebrengen en past geheel niet in een beleid dat gericht is op het tot stand brengen van het Nationaal Landschap.

In het licht van het bovenstaande verdient het aanbeveling op termijn de vraag onder ogen te zien of het wel verantwoord is in Nederland mergel te winnen. Immers mergel is een in West-Europa en zelfs in de Benelux

algemeen voorkomende grondstof. In Nederland komt het echter alleen in een klein, kleinschalig en kwetsbaar gebied voor. Het is zeer de vraag of de (gedeeltelijke) vernietiging van dit kwetsbare landschap opweegt (e.g. op moet wegen) tegen de nadelen van eventuele invoer van mergel of cement van elders.

Economische aspecten van de mergelwinning

De aanvraag van de ENCI voor de ontgravingen op het Plateau van Margraten is ingegeven door het aflopen van de concessie in de Sint Pietersberg in 1991. De omvang van de concessie-aanvraag (433 ha, later door Provinciale Staten van Limburg gemodificeerd en daarmee iets teruggebracht in omvang) is mede ingegeven door de investeringen die voor deze nieuwe ontsluiting gedaan moeten worden. Bij uitvoering van de oorspronkelijke plannen zou de nieuwe groeve ca. 40 jaar operationeel kunnen zijn. Dit rechtvaardigt dan de grote investering die voor deze nieuwe ontsluiting noodzakelijk zullen zijn.

Sinds de concessie-aanvraag in 1976 ingediend werd is echter een aantal factoren gewijzigd, waarvan de belangrijkste wel het instorten van de bouwmarkt is. Dit heeft een tweetal met elkaar samenhangende gevolgen: — Eertijds werd ervan uitgegaan dat per jaar ca. 3 miljoen m³ mergel gewonnen zou moeten worden. De realiteit (van 1982) toont echter geheel andere cijfers: 1,75 miljoen m³ werd verbruikt, hiervan werd bovendien ca. 0,8 miljoen ton uit België geïmporteerd. Dit impliceert dat op basis van de huidige behoefte binnen het huidige concessiegebied nog aanzienlijke hoeveelheden mergel te winnen zijn⁵⁾.

— Het bovenstaande betekent meteen dat de concessie-aanvraag voor het Plateau van Margraten nu niet meer betrekking heeft op een capaciteit voor 40 jaar, maar voor bijna 70 jaar, wanneer tenminste geen invoer van mergel van elders (buitenland) plaatsvindt.

Een en ander stelt de concessie-aanvraag voor het Plateau van Margraten in een ander daglicht. Immers de Commissie Alternatieve Winplaatsen van Mergel in Zuid-Limburg heeft al aangetoond dat binnen het huidige concessiegebied in de Sint Pietersberg bij de huidige trend-behoefte aan mergel nog voor 25 jaar (zonder afgraving van het Noordelijk Gangenstelsel) mergel aanwezig is. Hierbij is rekening gehouden met 0,8 miljoen m³ mergel import uit België gedurende 10 jaar⁶⁾. Zou de import uit België gedurende nog langere tijd kunnen worden zekergestellt, dan wordt al snel een periode van meer dan 30 jaar overschreden. Het verdient dan ook aanbeveling te overwegen de concessie-termijn voor de Sint Pietersberg te verlengen.

Wanneer deze concessie-termijn wordt verlengd, zijn zulke grote hoeveelheden mergel beschikbaar binnen het 'oude' concessiegebied, dat een concessie-aanvraag voor het Plateau van Margraten op dit moment niet relevant lijkt. Zij dient dan ook te worden afgewezen. (Bij toewijzing van de concessie zou een totale voorraad voor ca. een eeuw ontstaan).

Hierbij komt dat er een aantal factoren zijn die deze prognose nog aanzienlijk in gunstige zin zouden kunnen beïnvloeden:

— Er kunnen alternatieven voor mergel ontwikkeld worden, de recente introductie van vliegascement is hiervan een voorbeeld.

— Er kunnen technieken ontwikkeld worden die een menging van mergel op kalk- in plaats van vochtgehalte mogelijk maken.

Dit impliceert opnieuw een toename van de hoeveelheid winbare mergel in de naaste omgeving van de ENCI-fabriek.

(De Commissie Alternatieve Winplaatsen van Mergel in Zuid-Limburg beveelt nader onderzoek hiernaar aan;⁵⁾).

— Het is niet ondenkbaar dat in de komende 10 à 15 jaar een definitieve beslissing genomen zal worden over de aanleg van het Cabergkanaal. Mocht deze beslissing ten gunste van het kanaal uitvallen, dan komen bij het graven daarvan bijzondere grote hoeveelheden mergel vrij.

— De mogelijkheid tot import van mergel uit het buitenland.

Gezien de lange periode waarin binnen het huidige concessiegebied nog mergel gewonnen kan worden, kunnen bovengenoemde alternatieven goed onderzocht worden.

Conclusie

1. Afgraving van het Plateau van Margraten is uit landschappelijk oogpunt bezien onaanvaardbaar.

2. De hoeveelheden mergel binnen het huidige concessiegebied van de ENCI op de Sint Pietersberg zijn, bij de huidige wijze van produceren, nog toereikend voor ca. 25 jaar. Dit maakt een concessie-aanvraag voor het Plateau van Margraten irrelevant indien de concessie-termijn voor de Sint Pietersberg verlengd word. Dit ware te overwegen.

3. Er is een aantal factoren die een ander licht kunnen werpen op de toekomstige behoefte aan mergel van de ENCI. Deze zullen nader onderzocht dan wel afgewacht moeten/kunnen worden.

4. Afgraven van het Noordelijk Gangenstelsel van de Sint Pietersberg is uit cultuurhistorisch en natuurwetenschappelijk oogpunt onaanvaardbaar.

5. Overwogen moet worden of, gezien de kwetsbaarheid van het landschap waarin e.e.a. moet plaatsvinden en de grote natuurwetenschappelijke waarden die op het spel staan, mergelwinning in Nederland op termijn nog wel een haalbare kaart is (zou moeten zijn).

Tot slot zij gememoreerd dat uit natuurwetenschappelijk en cultuurhistorisch oogpunt ook de mergelwinning in de Sint Pietersberg zo snel mogelijk beëindigd dient te worden. Het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg heeft er echter begrip voor dat bij de besluitvorming over de materie ook andere dan alleen deze argumenten meegewogen worden, al is het de geschiedenis van de afgelopen halve eeuw overziende een raadsel dat het met de alom bewonderde en als natuurwetenschappelijk en cultuurhistorisch zeer belangrijk ervaren Sint Pie-

tersberg zover heeft kunnen komen als nu het geval is.

A.J. Lever

¹⁾ Synthese van de rapporten inzake een eventuele mergelwinning door de ENCI N.V. op het Plateau van Margraten, 1976. Stad en Landschap, Adviesbureau voor ruimtelijke ordening en vormgeving B.V.

²⁾ Anithese 1. Het spinneweb van mergel en ce-

ment. Een samenvatting van de argumenten tegen de verlenging van een vergunning tot afgraving van het Plateau van Margraten, 1978. Comité Mergelland.

³⁾ Anithese 2. De dans om het cementen kalf. Adviezen en commentaren naar aanleiding van de ENCI-aanvraag, 1979. Comité Mergelland.

⁴⁾ Kalksteenwinning met behulp van baggertechnieken in de directe omgeving van de N.V. ENCI, in vergelijking met afgraving op het Margraterpla-

teau, 1982. Adviesbureau voor Milieuonderzoek.

⁵⁾ Alternatieve winplaatsen mergel, 1983. Commissie alternatieve winplaatsen van mergel in Zuid-Limburg.

⁶⁾ De Sint Pietersberg. Met een aanvullend gedeelte van 1938-1983, 1983. In D.C. van Schaik e.a. EF & EF b.v., Thorn.

⁷⁾ zie: Beschikkingen van de Staatssecretaris van CRM genummerd NLB/15664 (21 november 1974) en NLB/N27937 (28 april 1978).

Muurhagedis en Hazelworm te Maastricht in 1983

Bert Kruyntjens

Weryweg 20, Maastricht

In 1983 heb ik van 22 februari t/m 12 november waarnemingen gedaan aan de Muurhagedis en de Hazelworm in de Hoge en Lage Fronten te Maastricht. In totaal werden 45 Muurhagedissen en 9 Hazelwormen waargenomen.

Negatieve ontwikkelingen

Het jaar 1983 is een erg slecht jaar geweest voor de Muurhagedis door een aantal ongunstige ingrepen van buitenaf op het terrein.

Half maart werd begonnen met de restauratie van het voormalige B.B.-gebouw. Opdrachtgever voor deze restauratie was de bouwvereniging St. Mathias die in dit gebouw een archief wil vestigen. Bij deze restauratie is er geen rekening gehouden met de Muurhagedis en de Hazelworm. De restaurateur had met mij afgesproken pas te beginnen als ik de dieren gevangen had. Tegen deze afspraak in is men toch met restaureren begonnen vóórdat de dieren waren gevangen. De subadulten waren bovendien nog in winterslaap. Het resultaat hiervan was, dat er 6 subadulte Muurhagedissen uit de muur werden gebroken! Tenminste één Muurhagedis werd gedood (adult ♀). Ik zag gelukkig 10 Muurhagedissen en 6 Hazelwormen te vangen welke ik op een niet-gerestaureerde muur heb uitgezet.

In verband met de aanleg van een nieuwe weg aansluitend op de Noorderbrug werd een grote hoeveelheid

grond verplaatst. Hierdoor werden twee belangrijke muurtjes door metershoge bergen grond bedolven. Eventuele dieren die in deze muurtjes zaten moeten zijn gestikt.

Om ze beter geschikt te maken voor de Muurhagedis werd door de restaurateur met mij afgesproken dat er in bepaalde gerestaureerde muren holletjes geboord zouden worden. Echter na lang heen en weer gepraat is deze afspraak niet nagekomen omdat men "er niets meer mee te maken had"

(het ministerie van W.V.C. gaf sinds enkele maanden geen subsidie meer). De werkelijke reden zal wel zijn dat men er niets voor betaald krijgt. De kosten hiervoor zijn echter zo laag, dat er gemakkelijk geld beschikbaar gesteld kan worden (door bijvoorbeeld W.V.C.).

Een andere bedreiging vormde het uitzetten van kippen bij de muur Holstein-Oost. Nadat ik de eigenaar verteld had dat de Muurhagedis en de Hazelworm beschermde dieren wa-

Figuur 1. ♂ Muurhagedis (*Podarcis muralis muralis*) op de Hoge Fronten te Maastricht, 1983. (foto: B. Kruyntjens).